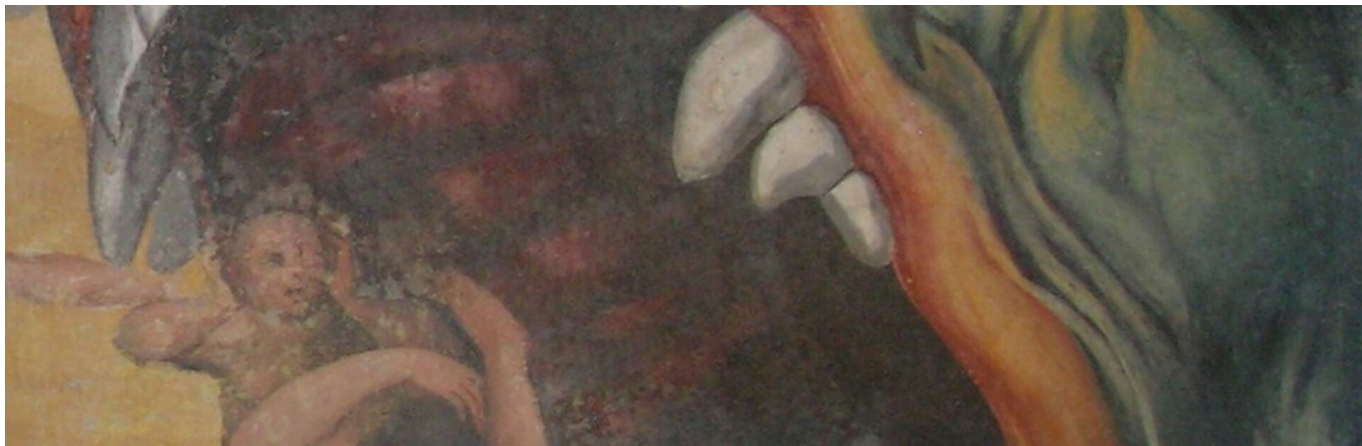

Nowożytne teorie etyczne

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Mill John Stuart, *Utylitaryzm*, tłum. M. Ossowska. Cytat za: Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkoły średniej. Wybór tekstów*, Warszawa 1988, s. 296.
- Bourke Vernon J., *Historia etyki*, tłum. A. Białek, 1994.
- Kant Immanuel, *Uzasadnienie metafizyki moralności*, tłum. M. Wartenberg. Cytat za: Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkoły średniej. Wybór tekstów*, Warszawa 1988, s. 244.

Nowożytne teorie etyczne

Giacomo Rossignolo, fragment fresku *Sad Ostateczny*, pomiędzy 1524-1604
Źródło: Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Problematyka etyczna w rozważaniach filozoficznych pojawia się od czasów Sokratesa. Zagadnienie dobra, cnoty i szczęścia podejmowali najwięksi myśliciele greccy – Sokrates, Platon, Arystoteles. Dyskutowali o tych problemach i uczyli etyki sofistów. Pod koniec epoki klasycznej powstały w Atenach szkoły etyczne, których trwałość sięgała czasów późnohellenistycznych i rzymskich – epikureizm, stoicyzm, cynizm. Teorię etyczną stworzyli także sceptycy. Epoka średniowiecza, teologiczna i teocentryczna, nie miała etycznych wątpliwości – kwestie tego, co dobre i właściwe oraz na jakiej podstawie to oceniać, zostały dla ludzi epoki rozstrzygnięte przez Pismo święte. Etyczne oznaczało dla ludzi średniowiecza to, co zgodne z religijnymi nakazami, złe – to, co uznawane przez Kościół za grzeszne. Czasy nowożytne to okres, gdy problematyka etyczna znów pojawia się wśród ważnych zainteresowań filozoficznych. Czym różni się nowożytna etyka od teorii moralności epok poprzednich? Jakie przekonania wśród nowożytnych poglądów na temat dobra i zła można uznać za najważniejsze? Czym się między sobą różnią? Co je łączy?

Twoje cele

- Omówisz twierdzenia egoizmu etycznego T. Hobbesa.
- Przedstawisz etykę obowiązku I. Kanta.
- Wyjaśnisz założenia utilitaryzmu J. S. Mill.
- Porównasz poglądy etyczne omawianych filozofów.

Egoizm etyczny Thomasa Hobbesa

Thomas Hobbes (1588–1679) nie stworzył etycznego systemu, ale sformułował twierdzenia, które w zakresie teorii moralności wywołały żywą i długotrwałą dyskusję wśród europejskich myślicieli, stając się podstawą przekonań etycznych liberalizmu. Wiązało się to z zasadniczą różnicą wobec założeń i nakazów etyki chrześcijańskiej. Hobbes, który uznał, że każdy człowiek ze względu na swoją agresję jest zagrożeniem dla innego (*homo homini lupus* – łac. ‘człowiek człowiekowi wilkiem’), odrzucił chrześcijański postulat miłości bliźniego, uznał zaś, że każdy ma prawo, a nawet obowiązek, bronić się przed agresją innych i działać na swoją korzyść. Kryterium dobra były dla Hobbesa skutki postępowania. Ludzkie działania, jeśli przynosiły korzyść

(przyjemność) działającemu, nie naruszając wolności i dobra innych, były przez Hobbesa uznawane za godziwe, a nawet pożądane. Jeśli sprawiały ból, cierpienie czy przykrość, były w jego opinii etycznie złe. Każdy winien postępować w zgodzie z własnymi potrzebami i celami, zaspokajając swoje potrzeby i pragnienia. Miarą dobra w jego myśli była indywidualna korzyść z działania. Nie istnieje zatem żadna obiektywna cnota, żadne dobro niezależne od interesów jednostek – dobre jest to, co dobre dla poszczególnych ludzi. Była to zatem etyka subiektywistyczna (dobre czynu zależy od jego podmiotu), [relatywistyczna](#) (dobre jest względne) i [konsekwencjalistyczna](#) (nie czyny same w sobie mają wartość, ale zależy ona od ich skutków). Vernon J. Bourke tak opisywał poglądy etyczne Hobbesa:

Okładka I wydania *Lewiatana* T. Hobbesa w 1651 r.
Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

((Vernon J. Bourke

Historia etyki

Dobro oznacza wszystko, co jest przedmiotem jakiegokolwiek ludzkiego pożądania lub pragnienia, zło jest przedmiotem ludzkiej odrazy. A zatem Hobbesowską regułę egoizmu można wyrazić następująco: „Dla każdego indywiduum jest czymś naturalnym, a więc

słusznym, dążyć jedynie do własnego przetrwania lub przyjemności”. Rozróżnienie dobra i zła zależy więc od relacji przedmiotów pożądania do człowieka, który ich pragnie bądź nienawidzi. [...]

Hobbes nauczał, że człowiek pozostający w stanie natury, zanim zgodzi się utworzyć jakąkolwiek zorganizowaną społeczność, jest całkowicie samolubny. W stanie tym trwa *bellum omnium contra omnes* [łac. ‘wojna każdego z każdym’], co – zdaniem Hobbesa – daje początek pierwszemu „prawu natury”: „że każdy człowiek winien dążyć do pokoju, jak dalece tylko ma nadzieję go osiągnąć, a gdy go osiągnąć nie może, wolno mu szukać środków i rzeczy dlań korzystnych w wojnie i ich używać”¹. [...] Człowiek może ograniczyć to egoistyczne roszczenie. Wynika stąd nie tylko Hobbesowska teoria umowy, na której opiera się społeczeństwo, ale także drugi nakaz prawa natury: „Że człowiek winien być gotów, jeśli inni są również gotowi, zrezygnować z tego uprawnienia do wszelkich rzeczy, jak dalece będzie to uważał za konieczne dla pokoju i dla obrony własnej; i winien zadowolić się taką miarą wolności w stosunku do innych, jaką gotów jest przyznać innym ludziom w stosunku do samego siebie”².

O nakazie tym Hobbes ma tak wysokie mniemanie, że nazywa go „prawem ewangelicznym” i złotą regułą. [...] Negatywnym sformułowaniem złotej reguły [jest zasada]: „nie czynь drugiemu tego, czego byś nie chciał, iżby ten drugi czynił tobie”.

Źródło: Vernon J. Bourke, *Historia etyki*, tłum. A. Białek, 1994, s. 135–137.

Etyka obowiązku Immanuela Kanta

Zupełnie inne rozumienie dobra i podstawy oceny ludzkich czynów przyjmował Immanuel Kant (1724-1804). Przez niektórych badaczy uznawany jest on za najważniejszego nowożytnego filozofa moralności, a jego przekonania wywarły trwały wpływ na późniejszą refleksję etyczną w Europie. Kant za podstawę swego systemu etycznego uznał pełną wolność ludzkiej woli. Wola ta oznacza działanie dokonywane według wyborów rozumu praktycznego każdego z ludzi, zatem można określić reguły podejmowania tych wyborów. Reguły te (imperatywy) są dwójakiego rodzaju: **hipotetyczne**: jakich środków użyć, jeśli chce się osiągnąć jakiś cel, oraz **kategoryczne**: jak należy postępować zgodnie z obiektywną koniecznością. Według Kanta czyny posiadają wartość moralną, jeśli są realizacją takiej

konieczności – obowiązku wynikającego z prawa. Ich wartość etyczna nie zależy zatem w jakikolwiek sposób od ich skutków. Wola jest autonomiczna w działaniach, ale winna realizować obowiązek – zasady wobec niej zewnętrzne. Etyka Kanta była zatem **absolutystyczna** i obiektywistyczna (**dobro etyczne** jest bezwzględne i w szczególności nie zależy od ludzi ani warunków działania), oraz **deontologiczna** (etyczna wartość czynu zależy w jej świetle od realizacji normy – nakazu wypełniania obowiązku). W ostatnim zdaniu niżej cytowanego fragmentu Kant formułuje imperatyw kategoryczny w jego rozumieniu.

((Immanuel Kant

Uzasadnienie metafizyki moralności

Przedstawienie obiektywnej zasady, o ile ona wolę zmusza, nazywa się nakazem (rozumu), a formuła nakazu zwie się imperatywem.

Wszystkie imperatywy wyrażają powinność i wskazują przez to na stosunek obiektywnego prawa rozumu do woli, której co do jej subiektywnej własności prawo to nie określa z koniecznością (wskazują na przymus). Mówią one, że byłoby dobrze coś uczynić lub czegoś zaniechać, ale mówią to woli, która nie zawsze dlatego coś czyni, że przedstawia się jej, iż dobrze jest tak postąpić. [...] Wszelkie imperatywy nakazują albo hipotetycznie, albo kategorycznie.

W pierwszym wypadku przedstawiają praktyczną konieczność możliwego czynu jako środka prowadzącego do czegoś innego, czego chcemy (albo przynajmniej możemy chcieć). Kategorycznym byłby imperatyw, który przedstawiałby czyn jako sam w sobie, bez względu na inny cel, jako obiektywnie konieczny. [...] Gdyby czyn był dobry tylko jako środek do czegoś innego, w takim razie imperatyw jest hipotetyczny; jeżeli przedstawiamy sobie czyn jako dobry sam w sobie, a więc jako koniecznie [występujący] w woli zgodnej samej przez się z rozumem jako jej zasadą, to imperatyw jest kategoryczny. [...] Kategoryczny imperatyw jest więc tylko jeden i brzmi następująco: postępuj tylko według takiej maksymy, dzięki której możesz zarazem chcieć, żeby stała się powszechnym prawem.

Źródło: Immanuel Kant, *Uzasadnienie metafizyki moralności*, tłum. M. Wartenberg. Cytat za: Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkoły średniej. Wybór tekstów*, Warszawa 1988, s. 244.

Utylitaryzm Johna S. Milla.

John Stuart Mill (1806–1873) w XIX w. powrócił w swych etycznych rozważaniach do teorii hedonistycznych, uznających przyjemność za podstawowe kryterium oceny wartości etycznej ludzkiego działania. Jest on do dziś uznawany za najwybitniejszego etyka wśród myślicieli brytyjskich. Mill pojmował przyjemność podobnie podmiotowo, jak hedoniści starożytni (np. Epikur, który za cel i warunek życia szczęśliwego uznawał przyjemność) czy Hobbes, ale nie przyjmował indywidualistycznego punktu widzenia w ocenie etycznej skutków ludzkiego działania, biorąc pod uwagę ich ilość i jakość. Od Jeremy'ego Bentham'a (1748–1832) Mill wziął kategorię użyteczności, rozumianą jako cechę działań sprzyjających tworzeniu korzyści, zwłaszcza w postaci przyjemności, która daje szczęście jednostkom, a w konsekwencji społeczeństwu. Dlatego wobec teorii Epikura i Hobbesa etyka ta obiektywizowała dobro, mierząc jego społeczny zasięg. Działanie w ujęciu Milla – podejmowane przez człowieka w warunkach wolności – tym bardziej było dobre, im więcej najlepszego jakościowo pożytku (szczęścia) przysparzało ludziom. Wartość ludzkich czynów w świetle tej teorii była wprost zależna od ilości i jakości szczęścia, które powstało w jej wyniku. Była to zatem teoria [relatywistyczna](#) (przyjmowała względność wartości etycznych) i [konsekwencjalistyczna](#) (uzależniała wartość moralną czynów od ich skutków).

Pisał Mill:

((John Stuart Mill

Utylitaryzm

Nauka, która przyjmuje jako podstawę moralności użyteczność, czyli zasadę największego szczęścia, głosi, że czyny są dobre, jeżeli przyczyniają się do szczęścia, złe, jeżeli przyczyniają się do czegoś przeciwnego. Przez szczęście rozumie się przyjemność i brak cierpienia; przez nieszczęście – cierpienie i brak przyjemności. Ażeby przedstawić jasno kryterium moralne sformułowane przez tę teorię, wiele należałoby jeszcze powiedzieć, a zwłaszcza, co się rozumie przez przyjemność i przykrość i na ile tę sprawę można zostawić jako otwartą. Te dodatkowe wyjaśnienia jednak nie wpływają na teorię życia, na której opiera się ta teoria moralności, mianowicie na teorię głoszącą, że przyjemność i brak cierpienia są jedynymi rzeczami pożądanymi jako cele i że wszystko, co pożądane (a jest tego równie dużo w systemie utylitarystycznym jak w każdym innym) jest pożądane bądź dlatego, że samo jest przyjemne, bądź dlatego, że stanowi środek zapewniania przyjemności i zapobiegania cierpieniu.

Słownik

absolutyzm etyczny

(łac. *absolutus* – zupełny, doskonały, bezwzględny, bezwarunkowy; *ēthos* – obyczaj, charakter) pogląd uznający dobro etyczne za bezwzględne, tj. niezależne od innych dóbr i bytów, w szczególności od działających podmiotów lub warunków i skutków działania

deontologizm

(gr. *deon* – obowiązek, *logos* – słowo) zbiór teorii etycznych, które przyjmują obiektywną wartość etyczną norm, intencji, działań i postaw

dobro etyczne

pozytywna wartość etyczna

egoizm

(łac. *ego* – ja) przekonanie, że wartościowe jest działanie na rzecz korzyści (dobra) podmiotu działającego

epikureizm

doktryna etyczna, uznająca za cel życia szczęście rozumiane jako brak cierpień

etyka obowiązku

etyka uznająca za wartościowe czyny takie, które realizują normy etyczne – obiektywne lub powszechnie obowiązujące

konsekwencjalizm

(łac. *consequentia* – następstwo, następowanie jednego po drugim, szereg, łańcuch) zbiór teorii etycznych, które za podstawę oceny etycznej norm, intencji, działań i postaw uznają ich skutki

relatywizm etyczny

(łac. *relativus* – względny) pogląd uznający dobro etyczne za względne, w szczególności zależne od działającego podmiotu, warunków i skutków działania

stoicyzm

doktryna etyczna uznająca za cel życia moralne postępowanie (cnotę)

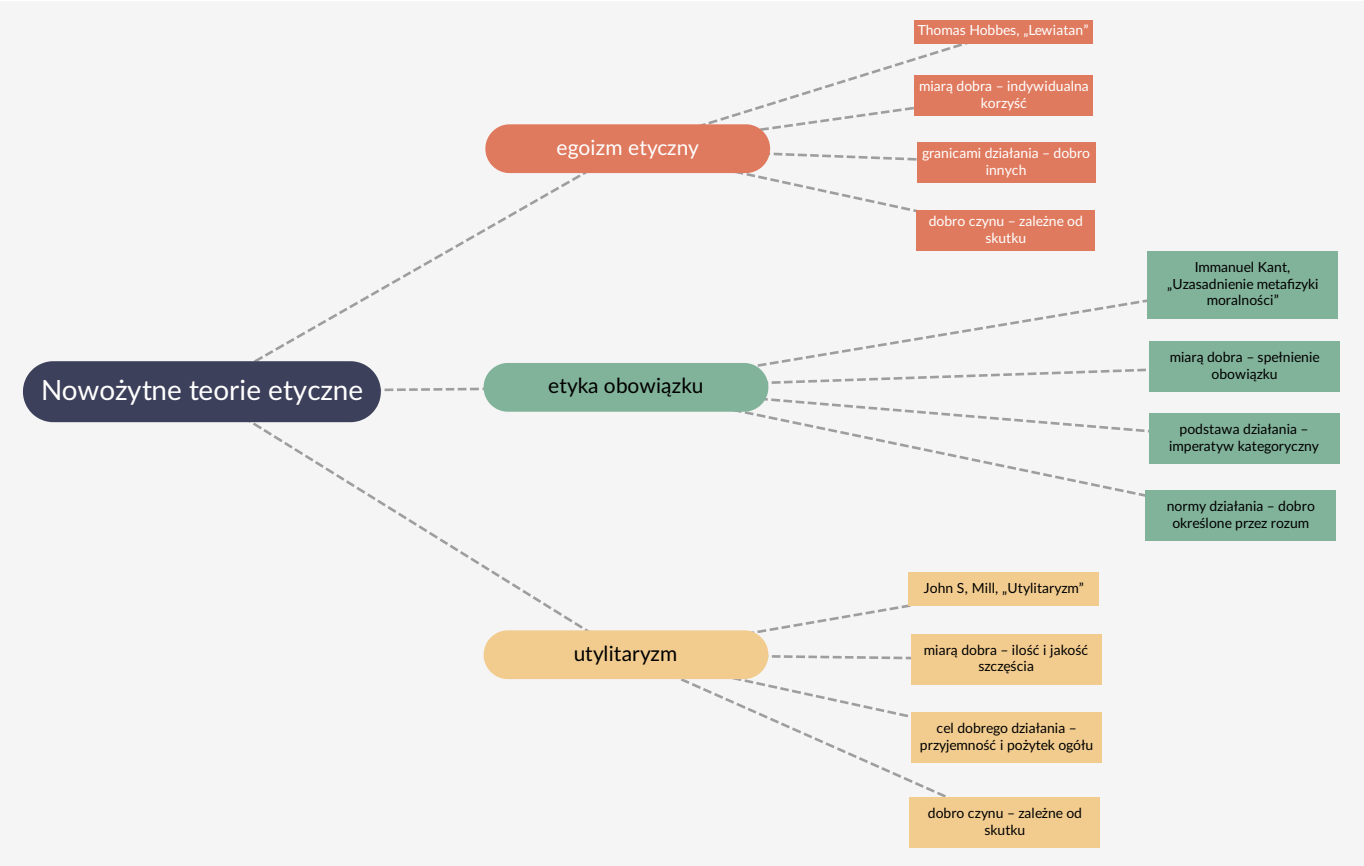
utilitaryzm

(łac. *utilis* – użyteczny) pogląd etyczny uznający, że wartość etyczna czynów podlega osądowi jedynie na podstawie ich użyteczności w zapewnianiu ludziom szczęścia

Mapa myśli

Polecenie 1

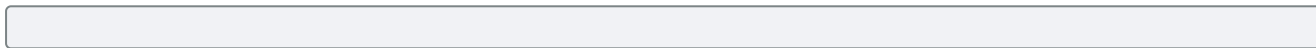
Na podstawie mapy myśli porównaj egoizm z utilitaryzmem.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Omów znaczenie relatywizmu i absolutyzmu etycznego na przykładach wskazanych na mapie myśli.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Według Hobbesa godziwym celem ludzkiego działania jest...

- ☐ przysporzenie pożytku innym.
- ☐ obrona przed innymi.
- ☐ zapewnienie sobie korzyści.
- ☐ osiągnięcie indywidualnej przyjemności.

Ćwiczenie 2

Sformułuj samodzielnie złotą regułę etyczną Hobbesa.

Ćwiczenie 3

Według Kanta działanie etyczne jest równoznaczne z...

- ☐ działaniem przynoszącym pożytek.
- ☐ działaniem zgodnym z nakazem religijnym.
- ☐ działaniem na rzecz innych.
- ☐ działaniem spełniającym nakaz obowiązku.

Ćwiczenie 4

Sformułuj samodzielnie imperatyw kategoryczny I. Kanta.

Ćwiczenie 5

Według utilitaryzmu postępowanie etycznie właściwe to takie, które...

☐ zapewnia wszystkim istotom czującym jak najwięcej szczęścia.

☐ zapewnia zgodność z obiektywną normą etyczną.

☐ zapewnia szczęście wszystkim, którzy na to zasługują.

☐ zapewnia działającemu indywidualną przyjemność.

Ćwiczenie 6

Sformułuj samodzielnie podstawowe założenie utilitaryzmu.

Ćwiczenie 7

Egoizm etyczny od utilitaryzmu różni się...

- ☐ podstawą oceny etycznej skutków czynu.
- ☐ podstawą oceny wartości etycznej czynów.
- ☐ podstawą oceny etycznej dobra w sensie etycznym.
- ☐ podstawą oceny wartości etycznej normy moralnej.

Ćwiczenie 8

Kant i Mill w kwestiach etycznych nie zgadzają się co do rozumienia celu ludzkiego działania, uznania, że podstawą oceny czynów są ich skutki, uznania wolności człowieka, przyjęcia wykonania obowiązku za podstawowy nakaz moralny.

Dla nauczyciela

Autor: Ewa Orlewicz

Przedmiot: Filozofia

Temat: Nowożytne teorie etyczne

Grupa docelowa:

III etap edukacyjny, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

III. Wybrane problemy filozofii.

6. Wybrane spory etyczne. Uczeń, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

2) o naturę wartości lub powinności moralnych (relatywizm – absolutyzm lub uniwersalizm, subiektywizm – obiektywizm);

3) o sposób formułowania i uzasadniania ocen moralnych (konsekwencjalizm, w szczególności utylitaryzm – nonkonsekwencjalizm, w szczególności deontologizm kantowski);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- omawia twierdzenia egoizmu etycznego T. Hobbesa;
- przedstawia etykę obowiązku I. Kanta;
- wyjaśnia założenia utylitaryzmu J. S. Milla;
- porównuje poglądy etyczne omawianych filozofów.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm;
- nauczanie wyprzedzające.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- mapa myśli.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Nowożytnie teorie etyczne”, ze wskazaniem na znajdujący się w nim tekst źródłowy. Uczniowie powinni przeczytać tekst i przygotować się do jego omówienia: przygotować wstępne informacje, które pozwolą umiejscowić tekst w kontekście biograficznym oraz historyczno-filozoficznym.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu na platformie, wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika temat lekcji. Nawiązując do zagadnień opisanych w sekcji „Wprowadzenie”, omawia zaprezentowane cele. Uczniowie ustalają kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Za pomocą raportu dostępnego w panelu użytkownika nauczyciel sprawdza przygotowanie uczniów do lekcji. Następnie inicjuje rozmowę kierowaną na podstawie pytań zawartych we wprowadzeniu.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem.** Uczniowie przystępują do cichego czytania tekstu zawartego w sekcji „Przeczytaj”; jeśli nauczyciel – na podstawie raportu na platformie – uważa, że przygotowanie uczniów jest wystarczające, może pominąć tę czynność. Uczniowie indywidualnie zapisują pięć najważniejszych ich zdaniem kwestii poruszanych

w tekście. Następnie w parach porównują swoje wybory. Nauczyciel prosi wybrane pary o podsumowanie swojej pracy.

2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Mapa myśli”. Odczytanie polecenia do multimedium: *Na podstawie mapy myśli porównaj egoizm z utylitaryzmem*. Wspólna praca całego zespołu klasowego nad odpowiedziami.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Uczniowie dobierają się w pary i wykonują ćwiczenia nr 1–4. Następnie konsultują swoje rozwiązania z inną parą uczniów i ustalają jedną wersję odpowiedzi.
4. Uczniowie wykonują ćwiczenia nr 5–8. Nauczyciel sprawdza poprawność wykonanych zadań, omawiając je wraz z uczniami.

Faza podsumowująca:

1. Uczniowie, na podstawie wiedzy zdobytej przed lekcją oraz podczas lekcji, układają trzy zadania quizowe związane z tematem zajęć, które następnie dają do rozwiązania wybranej osobie z klasy. W ten sposób utrwalają zdobytą wiedzę i umiejętności.
2. Wybrany uczeń podsumowuje zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Wybierz i opisz jeden przykład (z literatury, teatru, kina lub sztuk pięknych), który może być ilustracją do wybranego przez ciebie pojęcia ze słownika.

Materiały pomocnicze:

- Vernon J. Bourke, *Historia etyki*, tłum. A. Białek, Warszawa 1994.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać medium w sekcji „Mapa myśli” jako inspirację do przygotowania własnej prezentacji multimedialnej.